

Інтернет-технології в бібліотеках

Електронні журнали: нові можливості для бібліотек України

Розвиток інформаційних технологій доводить, що сьогодні бібліотекам значно дешевше отримати доступ до електронних журналів, інших ресурсів через Інтернет, ніж купувати журнали. Це дозволяє значно розширити інформаційні можливості бібліотек, заощадити кошти і місце у книгосховищах. Про проекти для українських бібліотек щодо можливості доступу до електронних журналів та інших баз даних ви дізнаєтесь із цієї статті.

Останні 15-20 років є справді революційними для бібліотек та інформаційних спеціалістів в усьому світі, адже набагато складнішими стали процеси формування та управління колекціями з появою нових інформаційних технологій та необхідністю забезпечення доступу користувачів до електронних ресурсів. Справді, кожен аспект цього процесу - від проблем технічного плану до довідкового обслуговування - спричинив багато змін власне в самій трансформації ролі бібліотеки, яка вже не розглядається як автономне книгосховище з обмеженими ресурсами, а як посередник між користувачем і безмежними інформаційними можливостями та ресурсами. Значні зміни, безумовно, відбулися і в управлінні колекціями, і в тому, як бібліотеки представляють ці колекції для своїх користувачів.

Комплектування, зберігання та обслуговування користувачів періодичними

виданнями - одна із суттєвих функцій бібліотеки. Тому важливою складовою колекції, будь-якої сучасної бібліотеки є колекція журналів, в тому числі і в електронному вигляді. Адже журнал - найшвидший шлях отримання нових знань, розповсюдження наукової інформації. До середини 1990-х років стало зрозумілим, що традиційна технологія виробництва та розповсюдження періодичної наукової літератури вже не є абсолютно єдиною і надійною. Хоча модель ця відпрацьована (їй більше 200 років) і серцем її є наукове рецензування. Але з завданнями доставки документів (система передплати та розповсюдження видань) традиційна модель вже не справляється: надто значним є репертуар (в світі видається біля 140 тис. назв журналів), надто різноманітними є інтереси користувачів, надто значною є вартість передплати (щорічне зростання до 8%). Інформаційні технології на-

**Тетяна
Ярошенко,**

директор наукової
бібліотеки
Національного
університету "Києво-
Могилянська
академія"

дають можливість для реалізації нового способу спілкування. Для "виживання" журналів ім обов'язково потрібно мати електронний варіант.

Електронні журнали, та електронні публікації загалом, є невіддільною частиною сучасного інформаційного суспільства, важливою складовою наукової, освітньої та культурної сфери. Видання електронних журналів стало можливим з появою Інтернет (і особливо, Веб) як універсального загальнодоступного засобу інформації. В 1991 році нараховувалось всього біля 20 назв електронних журналів, але їх кількість різко зростала щороку (в 1996 році їх вже було біля 2 тис., в 1998-майже 7 тис.), і зараз нараховує біля 15 тисяч назв. Існують навіть прогнози щодо припинення видання традиційних (паперових) копій журналів - "криза серіальних видань". Ця теза дискутується в професійному колі, але сьогодні вже очевидно, що подальші зміни неминучі. Дійсно, журнал без Веб-версії на сьогодні є рідкістю.

Термінологічно "електронний журнал" - це будь-який журнал, що доступний онлайн, включаючи обидва види: і лише електронні журнали, і ті, що існують паралельно і в друкованому, і в електронному вигляді.

У доінтернетівський період електронні журнали не мали успіху через погані інтерфейси та відсутність координованих міжнародних телекомунікаційних мереж. З появою Веб, систем навігації і перегляду інформації та стандарти SGML, XHTML, XML і Metadata, користувачі мають у розпо-

рядженні уніфіковану форму представлення та доступу до усіх мережевих ресурсів. Ми швидко наближаємось до часів, коли кожна одиницю електронної інформації буде представлено у Веб, і суспільство зможе надавати їй будь-яких форм у павутинні Веб чи її наступниках.

Сьогодні, безумовно, вже ясно, що електронні журнали дуже швидко стають досить важливою складовою інформаційного суспільства, тому на часі численні дослідження з боку не лише видавців, комп'ютерних спеціалістів, науковців, а й бібліотечно-інформаційних фахівців. Адже бібліотеки всього світу покликані бути лідерами у забезпеченні інформаційних потреб користувачів, забезпечувати оперативний та зручний доступ у будь-який час до будь-яких світових ресурсів, в тому числі і до наукових електронних журналів. В ідеалі електронний журнал - відповідь на безліч традиційних бібліотечних проблем, пов'язаних із швидкісною доставкою інформації, доступністю, що не обмежена часовими і географічними факторами та засобами пошуку інформації, а також - фінансовими проблемами. А ще - це економія місця на полицях, відсутність необхідності опрацювати, розставляти на полицях, відновлювати втрачені сторінки. А ще - можливість одночасного використання одного журналу (числа) кількома користувачами одночасно, що виключає необхідність багатопримірниковості в бібліотеці та ін.

Існують різні джерела отримання електронних журналів для бібліотек:

- через існуючі системи-агрегатори, які пропонують доступ до організованих баз даних, де представлені електронні журнали різних видавництв (наприклад, EBSCO, ProQuest, Gale та ін.);

- через системи-агрегатори окремих видавництв, що пропонують доступ до власних електронних журналів (наприклад, Springer Link чи Blackwell Synergy;

- через можливість одночасного отримання електронної версії журналу у випадку, якщо бібліотека передплачує друковану;

- безкоштовні журнали в інтернет.

Бібліотеками України вже накопичений певний досвід в отриманні електронних журналів та наданні доступу користувачам бібліотек до цих ресурсів. Все ще залишаються недослідженими та не вирішеними багато питань, пов'язаних із збереженням, архівуванням, реєстрацією та обліком, каталогуванням електронних журналів, зрештою кваліфікованою популяризацією цих ресурсів для користувачів. Не впорядкована інформація про сукупність вітчизняних електронних журналів. Майже відсутні спроби по упорядкуванню та представленню користувачам пошукових засобів по існуючим електронним журналам. Безумовно, слід відзначити проблеми мереж, обладнання, програмного забезпечення тощо.

Перший Консорціум бібліотек України - користувачів електронних журналів був створений в 1999 році, коли за грантом Міжнародного Фонду "Відродження" був сплачений доступ на рік до електронних журналів ви-

давництва SPRINGER. Видавництво через інформаційну службу LINK надало доступ до паралельних електронних журналів (більше 400 назв повнотекстових наукових журналів на той час з медицини, математики, фізики, екології, хімії, економічних наук та ін.). В проекті брали участь 98 бібліотек України, координатором Консорціуму була наукова бібліотека НАУКМА. Досить успішним був тоді міжнародний семінар "Електронні журнали - бібліотекам України", організований нашою бібліотекою, спільно з видавництвом Springer та Британською Радою в Україні, який фактично став першим тренінгом для бібліотек України з питання електронних журналів. В семінарі брали участь представники 65 бібліотек України, науководослідних установ, інформаційних центрів України, 15 представників іноземних видавництв та інформаційних центрів з Німеччини, Нідерландів, Великої Британії та Росії.

З 2000 року бібліотеки України мають можливість доступу до баз даних EBSCO за проектом "Електронна інформація для бібліотек" - (Electronic Information For Libraries), який є спільною ініціативою Інституту Відкритого Суспільства (Будапешт) і найбільшого у світі видавництва періодики та компанією EBSCO Publishing. Координатором цього проекту в Україні є Асоціація "Консорціум - Інформатіо".

З вересня 2002 року в Україні реалізується проект INTAS "Доступ до електронних журналів для вчених Нових Незалежних Держав".

Проект забезпечує науковців України (через бібліотеки) оперативною науковою інформацією з електронних журналів відомих європейських видавництв Springer and Blackwell Science (понад 750 назв), та деяких баз даних (Zentralblatt Mathematik, Medline). Проект діятиме до березня 2005 р. До новоствореного Консорціуму може приєднатися будь-яка бібліотека, що має доступ до Інтернет та погоджується з умовами ліцензійної угоди від кожного з видавництв. На травень 2004 р. в Консорціумі - 189 бібліотек з усіх регіонів України. Координатором цього проекту є Технічна Інформаційна Бібліотека в Ганновері (Німеччина) та Міжнародний інформаційний Центр для бібліотек, видавництв та книжкової торгівлі/Helferich L.P.B. (Берлін-Москва), в Україні - наукова бібліотека НАУКМА.

В межах проекту організовано доступ до повнотекстових електронних журналів наступних видавництв:

Springer - через систему Springer Link забезпечує доступ до повних текстів 500 журналів, здебільшого це природничі науки (медицина, фізика, хімія, біологія, біохімія тощо) та біля 30 - гуманітарні науки. Серед цих журналів такі відомі українським науковцям назви як Anatomy and Embryology, Applied Microbiology and Biotechnology, Applied Physics, Archives of Microbiology, Bioprocess and Biosystems Engineering, Colloid and Polymer Science, Comparative Clinical Pathology, Computational Statistics, Computing, Computing and Visualization in Science, Cur-

rent Microbiology, Ecosystems, European Journal of Applied Physiology, European Physical Journal, European Radiology, Information Systems and e-Business Management, International Journal of Biometeorology, Journal of Biological Inorganic Chemistry, Journal of Economics, Knowledge and Information Systems, Public International Law, Theory of Computing Systems, World Journal of Urology та багато інших.

Ретроспектива журналів - починаючи з 1996 року.

Blackwell Science через систему Blackwell Synergy забезпечує доступ до 278 журналів з колекції STM (наука, техніка, медицина). Серед цих журналів - Acta Radiologica, Acta Zoologica, Birth: Issues in Perinatal Care, Animal Genetics та ін.

Всі статті журналів обох видавництв доступні в повному тексті в HTML із зв'язками зі змістом, посиланнями, довідками тощо, а також в PDF-форматі для зручності в роздрукуванні. Працюють також зв'язки за посиланнями, ключовими словами та інформацією про авторів з іншими базами даних, наприклад, PubMed (MEDLINE), ISI, чи ADS (в Blackwell Science), що також значно допомагає в пошуку необхідної інформації. Є можливість попереднього перегляду статей (OnlineEarly) в окремих журналах - статті з'являються в режимі online до їхньої публікації в журналі. Є унікальна можливість для кожного користувача адміністрування власної персональної сторінки: пошук лише в необхідних журналах, чи публікацій вибраних авторів, чи можливість отримання електронною пош-

тою змісту певних журналів тощо.

„Бібліотека електронних журналів”: повний доступ до більш ніж 6000 назв відомих журналів різних видавництв. Серед них 383 назви журналів - з економіки, 230 - біології, 127 - хімії та фармакології, 177- комп'ютерних наук, 276 - проблем освіти, 209 - права, 206 - політології, 180 - соціології, 147 - сільського господарства, 137- математики, 133- історії, 124 - лінгвістики та літературознавства, 123 - психології, 87 - теології та релігіє-знавства, 30 - археології, 59 - історії мистецтва, 58 - географії, 55 - геології та інших галузей знань.

Організовано доступ також до баз даних:

· Zentralblatt Mathematik - наукова бібліографічна база даних з математики - біля 1.9 млн. анотацій з 2300 журналів та серійних видань;

· Medline (на CD-ROM) - база даних з медицини (з необхідною ретроспективою).

У разі відсутності необхідної статті в запропонованих базах, бібліотеки-учасниці проекту можуть також використати сервіс „Електронна доставка документів”, замовивши необхідну науковцю публікацію (статтю, патент, матеріали конференції тощо), якщо така є в Технічній Бібліотеці Ганноверу. Пошук в каталозі

TIBORDER - [http:// tiborder.gbv.de](http://tiborder.gbv.de). Кількість замовлень від кожної бібліотеки лімітована і залежить від загальної кількості замовлень з України в конкретний період.

Віднедавна учасники проекту також мають можливість організації єдиної системи доступу до всіх електронних журналів через систему Electronic Journals Service, яка: забезпечує доступ користувачів до всіх електронних журналів, що отримує бібліотека; забезпечує права доступу до певних електронних журналів; підтримує електронну доставку повнотекстових статей користувачам; надає доступ через EJS до змісту та резюме журналів, що містяться в будь-якій передплаті; забезпечує доступ до повнотекстової бази статей всіх журналів, що передглачуються через EBSCO; автоматично додає нові назви журналів.

Адміністратор системи може управляти правами доступу (групи користувачів, списки журналів), створювати списки швидкого перегляду журналів в персональних розділах, аналізувати статистику доступу, здійснювати реєстраційний контроль та керувати посланнями та багато іншого. Ви також можете додати логотип Вашої установи та контактну інформацію на сторінку EJS.

Координатором проекту

в Україні є наукова бібліотека Національного університету „Києво-Могилянська академія”. Інформація про проект - на сайті наукової бібліотеки НаУКМА -<http://www.library.ukma.kiev.ua/fonds/magazines.html>

Бібліотеки України переживають зараз перехідний етап, змушені справлятися з колекцією друкованих журналів, і одночасно вчитися працювати з новим чудовим видом інформації, якими є електронні журнали. Попереду ще багато проблем, досліджень, впроваджень, але ми, бібліотекарі, повинні зайняти важливу та активну роль в створенні нової інформаційної інфраструктури світу, де кожна людина зможе отримати доступ до інформації, в тому числі до електронних журналів, з будь-якого куточка земної кулі.

Керівництво бібліотечного консорціуму „Інформатіо” (Директор - Васильєв О.В.) та інформаційної програми INTAS в Україні працює над розширенням діапазону видів електронних інформаційних ресурсів, веде переговори про підключення нових систем інформаційного сервісу і запрошує до участі в Консорціумі нових членів. Звертатися за електронною поштою на адреси: OVasylyev@yahoo.com, чи library@ukma.kiev.ua.

Васильєв О., Сегін О., Ярошенко Т. Як забезпечити науково-технічною інформацією сучасний університет? // Вища школа. - 2003. - №1. - С.51-61.

Земсков А.И., Шрайберг Я.Л. Электронные библиотеки. - М.: Либерия, 2003. - 352с.

Електронні журнали. - К.: Британ. Рада в Україні, 1999. - 140 с. - (The British Council. Б-ки в інформ. сусп-ві).

Ярошенко Т.О. Електронні журнали - нові можливості в інформаційному забезпеченні науки та освіти // Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія". - К., 2001. - Т.19. Ч.1. - С.27-31. - (Спец. вип.)